

Пашенко П. М.,

*аспірант кафедри публічного та приватного права
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ

Складний процес демократичної трансформації, який нині переживає Україна і який безпосередньо пов'язаний з реалізацією “конституційної тріади” щодо побудови в Україні демократичної, соціальної та правової держави з надзвичайною гостротою ставить перед вітчизняними конституціоналістами проблеми взаємозв'язків між загальним процесом реалізації Конституції України та проведенням змістовних реформ в тих чи інших сферах функціонування державної влади.

Той факт, що реалізація Конституції України вимагає існування ефективної системи взаємодії всіх гілок державної влади навряд чи потребує свого теоретичного доведення. Але кажучи про системні зміни на рівні державної влади, не можна забувати, що в межах кожної з владних гілок повинні, в свою чергу, відбутися відповідні трансформації, які змінивши, так би мовити, “обличчя” цієї влади, дозволи б їй по-новому взаємодіяти з іншими. Недарма наразі доволі часто лунає теза про те, що адміністративна реформа повинна забезпечити розробку нової ідеології виконавчої влади, яка б дозволила кардинально змінити як її суть, так і її сприйняття громадянами.

Принцип правової визначеності, як один із фундаментальних принципів права, є важливою складовою принципу верховенства права.

У вітчизняній правовій доктрині поняття правової визначеності найчастіше розкривається в контексті принципу верховенства права, а вимоги, що випливають з принципу правової визначеності, здебільшого адресуються нормативно – правовим актам. На думку С. Погребняка, принцип правової визначеності покликаний гарантувати ефективну дію принципу верховенства права [1, с. 38].

Однак, актуальність звернення до цієї теми зумовлена не лише суто теоретичними міркуваннями, але й рядом безпосередніх практичних проблем, з якими нині стикається Українська держава.

Принцип правової визначеності виявляє себе не тільки на етапі правотворчості, а й на етапі правозастосування. Тому пропонується

виокремлювати дві групи вимог, які походять з цього принципу: вимоги до нормативно-правових актів і вимоги до їх застосування.

Наголосимо, що всі нормативні акти, що були чинні на момент прийняття Конституції України, мали бути приведені відповідно до її постулатів, а надалі закони мали б проходити ретельну, обґрунтовану експертизу, яка би не допускала політичного тиску на депутатів та суддів конституційного суду з будь-якої сторони. Однак за понад 30 років існування сучасної української держави, депутати не спромоглися прийняти закон про підготовку та ухвалення законів, у якому б були прописані чіткі конституційні процедури нормопроектної діяльності, а рівень підготовки нормативних актів зазнає постійної обґрунтованої критики громадянського суспільства. Це необхідно для того, щоб зрозуміти, яким чином насправді дотримуються конституційні норми прямої дії щодо юридичної відповідальності, зокрема ст. 61 Конституції України. Наприклад, ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, а юридична відповідальність особи має індивідуальний характер [2].

У Конституції України ця презумпція закріплена в п. 22 ст. 92, якою визначено, що "виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності та діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями та відповідальність за них". Тобто основний закон чітко розділив два головних види юридичної відповідальності: цивільно-правову і відповідальність за правопорушення.

Відповідь щодо поділу юридичної відповідальності за вчинення особою протиправних діянь також дає п. 22 ст. 92 Конституції України. У Конституції надані чіткі дефініції, які дозволяють здійснити видове розмежування протиправних діянь: по-перше, це злочин; по-друге, – адміністративне правопорушення; по-третє, – дисциплінарне правопорушення. І, відповідно, всі інші терміни: "кримінальне правопорушення", "дисциплінарний проступок" тощо є такими, що не відповідають конституційним засадам. А отже, у законодавстві про юридичну відповідальність слід провести ретельну ревізію для заміни термінів, що опинились в ньому через нерозважливість, не уважність і некомпетентність законотворців.

Отже, конституційний поділ протиправних діянь на три рівні може зазнавати критики з боку вчених-юристів, однак він має бути основоположним для вибудовування системи юридичної відповідальності. А отже, маємо надати науково-обґрунтовані пропозиції для здійснення такого поділу. Основоположними вихідними критеріями є конституційні визначення. Також відповідно до викладених постулатів норми деліктного законодавства України вимагають подальшого вдосконалення в межах людино-центристського підходу,

що орієнтує на зниження рівня криміналізації законодавства [6]. При цьому має відбуватися обмеження малоефективних жорстких покарань (позбавлення волі) на користь застосування штрафних санкцій [3, с. 34–35], а також зменшення карального та адміністративного впливу держави на користь правозахисної функції, послаблення адміністративного тиску на користь публічно-сервісних функцій [4, с. 229–264].

Однак після прийняття Конституції України в нормативні акти, які регулюють юридичну відповідальність за злочини та адміністративні правопорушення, не були внесені зміни, які б привели ККУ і КУпАП до відповідності з конституційними положеннями. І головне, збереглась так звана "бланкетність" норм (відсилання до підзаконних нормативних актів), відповідно до яких накладається як покарання, так і стягнення. У ККУ збереглась радянська система класифікації злочинів як явища на особливо тяжкі, тяжкі, середньої тяжкості, невеликої тяжкості. Надалі під час внесення змін до ККУ та КПКУ в нормативних актах з'явився ряд нових норм, відсутніх у Конституції. Зокрема "кримінальне правопорушення", "кримінальний проступок", "дисциплінарний проступок", "адміністративний проступок" тощо, їхня класифікація і їхня градація відповідно до радянської традиції. Спроби коригувати процеси систематизації і кодифікації законодавства з боку юридичної спільноти призвели до накопичення колізій і протиріч, а в своїй сукупності – до трагічних наслідків, які випливають з правового нігілізму суспільства в цілому, так і посадових осіб органів державної влади і суддів зокрема.

Адже, систематизація спрямована на досягнення внутрішньої єдності юридичних норм, тобто усунення колізій і прогалин, у результаті чого підвищується ефективність законодавства та впорядкування правового матеріалу, розміщення його за певними розділами і рубриками, тобто класифікацію, що забезпечує зручність користування законодавчим масивом [5, с. 50].

Таким чином, може зробити проміжний теоретичний висновок: порушення першого рівня – законодавча влада не забезпечила внесення правок до нормативних актів, перш за все кодексів, призвело до порушень другого рівня, коли протиріччя наявні в законодавстві, виконавча влада почала корегувати за допомогою підзаконних нормативних актів, що, у свою чергу, призвело до порушень третього управлінського рівня – знецінення ролі адміністративно-правових актів (наказів, розпоряджень, графіків тощо) проявам – правовій свідомості, правовій освіті, виконавчій дисципліні, корупції в органах державної влади тощо і, у цілому, може бути класифіковане як порушення четвертого рівня правозастосовної практики. У цілому всі ці порушення, як окремо, так у своїй сукупності, наче вал вдарили по

правовому полю і призвели до його викривлення, і найбільш яскравого вираження набуло в такому явищі, як правовий нігілізм [6, с. 59–60].

Усе це порушує один із фундаментальних принципів права – принцип правової визначеності.

Отже, у ККУ відповідно до Конституції України мають бути розміщені склади злочинів і визначена відповідальність за них. Доцільно використовувати конкретні, зрозумілі, питомо українські визначення, які мають конкретне лексичне значення й граматичну форму.

Приведення законодавства, що регулює відповідальність за злочини, адміністративні правопорушення, дисциплінарні правопорушення, відповідно до конституційних засад сприятиме поліпшенню правопорядку зокрема, так і розвитку інститутів громадянського суспільства, демократії та утвердженню верховенства права загалом. А також гуманізації юридичної відповідальності, поширення виховно-психологічних заходів соціальної (моральної) відповідальності, зміцнення дисципліни соціального гуртожитку, виховання самодисципліни громадян як складової індивідуальної правосвідомості.

Список використаних джерел:

1. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика). Х. : Право, 2008. 238 с.

2. Конституція України. Науково-практичний коментар. Станом на січень 2020 р. / Я. О. Берназюк, В. О. Величко та ін. Київ : Вид. дім "Про-фесіонал", 2020. 290 с.

3. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна : курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського. Київ : Атіка, 2001. 432 с.

4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтєвський, О. Кузьменко та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

5. Петков С. В. Адміністративно-правова реформа в Україні : навч. посіб. Київ : КНТ, 2022. 180 с.

6. Петков В., Петков С. Юридична відповідальність за злочини: до питання щодо видового поділу правопорушень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2023. № 2(54)/2023. С. 57–62.